Степ і кобзар
(Історична поема, присвячена пам’яти Т. Г. Шевченка)

Свивая, славню обаполье сего времене.
Слово о полку Ігоревім

І бистрокрилих орлів немає.
В. Ярошенко

1

Червоногривий кінь заходу
Далеко гривою махнув.
На степову розкішну вроду
Мов хтось імлою повінув.

І засвітились в небі очи,
І під їх впливом, в темноті,
В степу, в безлюдній самоті,
Встають, встають примари ночи…

2

Неначе у вічі відживлені міти
Встають Геродотові "царськії скити",
Як бачим на вазах, як в давніх роках,
На конях, у шкірах, і лук у руках.

Міцні, бородаті, з плесковатим видом
Майнули по степу з гуканнями – кликом,

І степ закурився, трава прилягла,
І знов степовая шумить ковила…

3

І знову йдуть гунни, лихі азіяти
Європу західню під владу узяти,
З очима косими, вогонь-скакуни!
Піддайтеся, готи! Це Долі сини!

І знову минуло, і тихо все стало…
Їх скільки, народів, у степ завітало!
Оті проминули, оті полягли, —
І шум лиш зостався по них ковили…

4

Бачу: печеніги,
Про свої набіги
Радячись, вартують у степу пустім.
Пролунала слава
Князя Святослава,
Він верта, – щоб згинуть в повороті тім.

Дужий, довговусий,
Він верта до Руси.
Любить князя вітер, роздимає чуб.
Печеніги стрінуть,
Череп з князя здінуть. —
Пий з його хто хоче, прикладай до губ.

5

Див гукає, половців звучи.
Йдуть у степ хоробрі Русичі.
В мідних бронях, панцерах, шоломах.
Ярославна плаче у хоромах.

Поскакав князь Всеволод Буй-тур.
Не звалив він половецький мур,
Скрізь по степу, розпластавши руки,
Розляглися Дажбога онуки.

Ярославна вітер заклина,
І Дніпро, і сонце жалібна,
Жовна дзьоба і не чуть ворону.
Повертає Ігорь князь з полону.

6

Знов, як гуни, йдуть татари,
Як вовки ті на отари,
На повки і на міста.
Земле! Станеш ти пуста!

Коні ржуть; од коней пара
Густо стелеться, мов хмара.
З криком, в куряві, в імлі
Йдуть вони, гроза землі!

Золотий застогне Київ,
Стане Київ той – Батиїв.
Стане купою руїн
Від церков погребний дзвін!

7

Знову пітьма, знову тиша,
Вітер марева колише,
В морі степу розтають,
Віють, віють Часу крила,
На могилі тінь замріла,
Кобзаревий голос чуть!

8

Де ви, мої діти, запорожці милі!
Ти заграй, бандуро, пробуди мерців!
Зареви ти, Дніпре, підійми ти хвилі!
Встань, пінобородий, у бурхливій силі!
Чуєш стон країни, чуєш плач серців?

9

Залунало! тупіт і сурми!
Пізнаю я, хто зараз іде.
Запорозькі узброєні юрми
Сунуть степом, і степ весь гуде.

Знає степ запорозьку шаблюку,
Знає шляхта, і знає султан,
І здригається край весь од гуку,
Як веде своє військо гетьман.

Запорозькая сурма заграє,
Проголосить на славу бучну,
На все дикеє поле безкрає,
Що козацтво іде на війну!

Як заб’ються передні на герці,
Як на військо гетьман загука,

Ти зрадій, запорозькеє серце,
Заходи, запорозька рука!

Степом сунуться лави їх далі,
І корогви горять, бунчуки,
І на сонці блискочуть пищалі,
Б’ють литаври, – проходять повки!..

10

Ой заплакав сивий з невитерпних мук!
Ой розбив він кобзу – перетявся звук.
Голосно він хлипнув, степ аж загудів:
"Бачив я вас, рідних степу лебедів!"

Прокляті гетьмани, зрадники пани
Окропили кров’ю вашою лани,
Люд закріпостили, і Дніпро реве:
"Що лягло в могилу, вже не оживе!"

Чи на те ж то ляхів покосив Богдан,
Щоб кукіль розрісся: свій же власний пан?
Гей, поріс би краще край весь бур’яном,
Щоб ота минувшість не була і сном!

Ой і горе ж серцю від неситих дум!
Ой візьми ж ти, Дніпре, потопи мій сум,
Бо, як не потопиш, в сумі потоплю
Ту країну бідну, що над все люблю.

Тільки ця бандура у житті й трима,
Бринькне і розважить, хоч смутна й сама,
Знов колишню славу внукам нагада,
Що сплила навіки, як в Дніпрі вода.

Та про славу годі вже мені співать:
Буду я мовчати, буду сумувать.
Прагне серце щастя, волю призива,
Буйний вітер стоном думи розвіва.

11

Вози сунуть, воли ремиґають,
Наближається валка чумацька —
Ось навіщо здалася для краю
Ти, залізная міць гайдамацька!

Стали вози зненацька з волами,
Вже, як перш чумаки не ступають.
Бо нема вже орла над орлами, —
У степу вони яму копають.

Занедужавши серед дороги,
Їх товариш – чумак помирає.
"Ви прощайте, воли круторогії
Жаль за милую серденько крає.

Скоро биться воно вже не стане…
Навістіть ви, братове, дівчину
І скажіть, як питаючи гляне,
Що кохав я її – до загину!"

Гей же, гей ви, воли наші рідніі,
Сунь же степом чумацькая валка!
Без товариша стали ми, бідні.
Треба далі іти, хоч і жалко.

12

Знов з могили чую
Кобзаря я мову,
Кобзу золотую
Лагодить він знову.

Струни він ладнає,
На могилі, плаче,
Пісню починає
Жалібну, тремтяче:

"Поховали волю
Спить в могилі тихо.
Походжа по полю
Невсипуще лихо.

Не пізнать громади,
Скрізь панва погана!
Нам не ждать поради
Від царя й гетьмана.

Ні порад, ні суду
Розсудити горе,
Ллються звідусюду
Степом сльози в море.

Думи, ж мої діти!
Розбудіть ви волю!
Сумно так сидіти
Й бачити недолю".

І замовкнув знову,
Важко зажурився,
Слухать степу мову
У туман укрився.

13

Я глибоко затаїв дихання,
Всі примари, як люди, поснули,
І почулося степу зідхання:
Велетенські мов груди зідхнули.

"Помираю я, степ, помираю
Вслід за тими, що взнав їх потугу.
І мені, що не мав собі краю,
Наступає вже край – смерть од плугу".

14

І знову бачу на могилі
Немов пророк, кобзар устав
І руки зніс, вже не безсилі,
І рідний степ він привітав:

"Вмирай, корись! Часи минули.
І час новітній настає.
Про що старі вовік не чули, —
То революція дає.

Лилася морем кров червона
Тобою, степ, від давніх літ.
"Нового діждемось закона",
Зачервоніє волі квіт.

Спаде невільництва прокляття,
Все, що пригнічувало нас,
І опанують люди-браття
Тебе, о степ, на вічний час.

І паротяги й пароплави
Помчаться полем і Дніпром,
І борозни нової слави
Проорють, щедрії добром.

Обійме всіх одна родина,
Як сонце, стане все ясне
І лиш, як пісня лебедина,
Як згадка, може, та єдина,
Мій сум в нащадках знов зрине.

О степ! співав тебе й любив я,
Любив я людськість, світ увесь.
І може, співом заробив я
Зітхання щиреє чиєсь".

Замовкнув, зникнув у тумані
Кобзар – пророк, і степ мовчить,
І виступа, мов на екрані,
Нова знов історична мить.

15

Крок чугунний Царя-Капітала
Я почув тут раптово і вздрів,
Наче фата-моргана повстала,
Місто, фабрики, дим з димарів.

Там на обрії дивно замріло,
І відтіль, мов шляхи простяглись
В степ, сюди, – (залізниці то діло)
Телеграфні стовпи піднеслись.

Степ звужається. Шляхи – гадюки
Дусять, давлять; рілля вироста,
Бродить серп і коса через луки,
Гупа молот, людняться міста…

Крок чавунний ступа без упину,
І встають селянин, пролетар
Будувати свою будучину. —
Все побачив ти, більше не мар!

16

Сонце. День. Золотеє колосся!
Море праці навкруг розлилося.
Ще гудуть, випиваючи мед,
Понад степом робочії бджоли,
Та все більшеться зоране поле,
І іде усе трактор вперед.

Ріже він цілину без устану,
І навкруг по широкому лану.
В колективах працює громада,
І яка ж задля неї відрада
Працювати собі, не панам.

Як бажані всі сонця їм сходи!
Чорний дим шлють по небу заводи,
Все частіш і все ближче гудки.
Проминає доба капітала!
Нездоланою силою встала
Ваша армія, трудовники!

17

Вже повіяло волею, люди,
І вже рівности блисла зоря,
І немає царя, і не буде
На всім світі ніде злидаря.

Лийтесь, лави народні, як море,
І зливайте сваволю і гніт!
Що робоча рука не поборе?
Тільки дружно, – і визволим світ!..

18

Кружать голову мрії пророчі,
Не відзначу я дійсне від сна,
Бачуть працю жниварськую очи, —
Все за образом образ зрина.

Бачу я женців юрбу,
Чую спів.
Розіслалась нива,
Занехаяли журбу
Давніх днів,
Веселять їх жнива.

19

Як півня крик, – кінець примарам
Локомотива раптом свист.
Скорюсь і я технічним чарам,
Хоч і слабий до співу хист.

Хай буде образ мій останній, —
Крізь степ несеться паротяг,

Конем залізним на світанні
Влетів у заповідник благ.

І раптом став, мов з переляку,
Хитнувся, знов назад летить. —
Лети й вертай сюди по знаку. —
Це Дніпрельстан – титан стоїть!

Доба стихійної робітні,
Епоха мамутів пройшла,
З індустріяльного новітні
Колоси виникли кубла.

Встають масиви Дніпрельстану. —
Він не закриє сонце нам.
Він сонце сам, як я погляну,
Заводам нашим і ланам.